

Ярмоленко О. С.,
*кандидат юридичних наук, докторант
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ПРИНЦИПИ БАНКРУТСТВА В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

BANKRUPTCY PRINCIPLES IN UKRAINE: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND NATIONAL SPECIFICITIES

У статті розглянуто принципи банкрутства в Україні з урахуванням міжнародного досвіду та національних особливостей. Актуальність теми обумовлена тривалою економічною кризою в Україні, яка посилюється зовнішніми факторами, такими як воєнний стан та глобальні економічні виклики. Це призводить до зростання кількості банкрутств юридичних та фізичних осіб, що створює потребу у вдосконаленні механізмів банкрутства для мінімізації негативних наслідків для економіки. Аналіз принципів банкрутства в Україні та порівняльний огляд досвіду інших країн (Італії, Бразилії, Китаю, Австралії) демонструє необхідність удосконалення національного законодавства для забезпечення ефективності процедур неплатоспроможності. Аргументовано, що українська система банкрутства потребує більш чіткого визначення принципів, які б враховували сучасні економічні реалії, міжнародні стандарти та національні особливості.

Особливу увагу приділено принципам прозорості, рівноправності учасників, максимальної вартості активів, фінансового оздоровлення та захисту інтересів всіх сторін. Запропоновано впровадження нових принципів, таких як принцип «другого шансу», превентивного банкрутства, пріоритету реструктуризації над ліквідацією, ефективного судового контролю та захисту прав працівників, які можуть стати основою для модернізації українського законодавства. Доведено, що впровадження цих принципів сприятиме підвищенню прозорості процедур, захисту інтересів усіх учасників процесу та збереженню економічної стабільності.

Наголошено на тому, що активне використання цифрових технологій, запозичення прогресивних механізмів із досвіду інших країн (наприклад, раннє попередження фінансових труднощів у Німеччині або створення державних фондів для захисту виплат працівникам в Австралії) допоможуть оптимізувати процедури банкрутства та зменшити їх негативний вплив на суспільство.

Визначено, що удосконалення принципів банкрутства в Україні є важливим кроком на шляху до інтеграції у світову економічну систему, підвищення інвестиційної привабливості та забезпечення верховенства права.

Ключові слова: банкрутство, принципи банкрутства, неплатоспроможність, реструктуризація боргів, ліквідація, судовий контроль, міжнародний досвід, економічна стабільність, захист прав кредиторів.

The article examines the principles of bankruptcy in Ukraine, taking into account international experience and national characteristics. The relevance of the topic is due to the prolonged economic crisis in Ukraine, which is exacerbated by external factors, such as martial law and global economic challenges. This leads to an increase in the number of bankruptcies of legal entities and individuals, which creates a need to improve bankruptcy mechanisms to minimize negative consequences for the economy. An analysis of the principles of bankruptcy in Ukraine and a comparative review of the experience of other countries (Italy, Brazil, China, Australia) demonstrate the need to improve national legislation to ensure the effectiveness of insolvency procedures. It is argued that the Ukrainian bankruptcy system requires a clearer definition of principles that would take into account modern economic realities, international standards and national characteristics.

Particular attention is paid to the principles of transparency, equality of participants, maximum value of assets, financial recovery and protection of the interests of all parties. The introduction of new principles, such as the principle of “second chance”, preventive bankruptcy, priority of restructuring over liquidation, effective judicial control and protection of employees’ rights, which can become the basis for the modernization of Ukrainian legislation, is proposed. It is proved that the implementation of these principles will contribute to increasing the transparency of procedures, protecting the interests of all participants in the process and preserving economic stability.

It is emphasized that the active use of digital technologies, borrowing progressive mechanisms from the experience of other countries (for example, early warning of financial difficulties in Germany or the creation of state funds to protect employee payments in Australia) will help optimize bankruptcy procedures and reduce their negative impact on society.

It is determined that improving the principles of bankruptcy in Ukraine is an important step towards integration into the global economic system, increasing investment attractiveness and ensuring the rule of law.

Key words: *bankruptcy, principles of bankruptcy, insolvency, debt restructuring, liquidation, judicial control, international experience, economic stability, protection of creditors' rights.*

Постановка проблеми. Україна переживає тривалу економічну кризу, що посилюється через зовнішні фактори (воєнний стан, глобальні економічні виклики). Це призводить до зростання кількості банкрутств юридичних та фізичних осіб. Тому виникає потреба у вдосконаленні механізмів банкрутства для мінімізації негативних наслідків для економіки.

Актуальність та необхідність дослідження обумовлюється поєднанням кількох факторів, а саме: по-перше, впливом процедури банкрутства на економіку та суспільство; по-друге, неможливістю забезпечення ефективності відповідної процедури без реальної та актуальної державної політики у зазначеній сфері; по-третє, відповідність процедури банкрутства міжнародним принципам та сталим стандартам.

Україна активно інтегрується у світову економічну систему, що вимагає гармонізації національного законодавства з міжнародними нормами (наприклад, принципи UNCITRAL Model Law on Cross-Border Insolvency). Отже, як слідство, виникає необхідність врахування досвіду розвинених країн для покращення процедур банкрутства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Принципи банкрутства були предметом дослідження багатьох вчених, в тому числі таких, як: В. Е. Беяневич, О. А. Беяневич, І. А. Бутирська, А. А. Бутирський, Л. І. Грабован, Ю. В. Кабенюк, Л. М. Ніколенко, О. П. Подцерковний, Б. М. Поляков, Р. Б. Поляков, Т. В. Степанова та інші поважні вчені. Разом з тим, питання дослідження принципів банкрутства з врахуванням міжнародного досвіду у сучасний період не отримало належної уваги з боку науковців.

Таким чином, **метою даної статті** є дослідження принципів банкрутства в Україні з врахуванням міжнародного досвіду та національних особливостей.

Виклад основних положень. Аналізуючи Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ) слід підкреслити відсутність в його тексті окремих статей, присвячених без-

посередньо принципам банкрутства (неплатоспроможності) [1]. В теорії права під принципами права (від лат. *principium* – основа, засада) зазвичай розуміють загальноприйняті норми-ідеї найвищого авторитету, що слугують основними засадами правового регулювання суспільних відносин, спрямовують їх учасників на встановлення соціального компромісу і порядку, є універсальними за невизначеністю строку існування, є ідейною основою для об'єктивного права, концентровано виражають закономірності його розвитку, сутність і соціальне призначення; описують (конкретизують) установлене право, вносять однаковість у систему правових норм; слугують основними засадами правового регулювання суспільних відносин, надають злагожденості усьому його механізму, виступають орієнтирами формування та вдосконалення правової системи, є її каркасом, опорою, відображають об'єктивно існуючі зв'язки між елементами правової системи та соціальної системи, усувають суперечності, що виникають між ними, зумовлюють напрями нормотворчої, правозастосовчої та інших форм правової діяльності [2, с. 242–243]. У науковій літературі принципи поділяють на: загальноправові (загальногалузеві), міжгалузеві, галузеві, підгалузеві та інституційні принципи права [3, с. 118–121].

Принципи права банкрутства (неплатоспроможності) пронизують зміст усіх складових системи права банкрутства (неплатоспроможності), визначають усю специфічну юрисдикційну діяльність та втілюються у суб'єктивних правах та обов'язках учасників правовідносин банкрутства (неплатоспроможності). Не завжди будучи закріпленими у конкретних нормативних положеннях, принципи права банкрутства (неплатоспроможності) виводяться із аналізу усієї сукупності правових норм, які регулюють відносини банкрутства (неплатоспроможності) [4, с. 466].

У зв'язку з відсутністю встановленого переліку принципів у законодавстві, в якості орієнтиру слід звернути увагу на позицію, викладену в окремій думці від 15.04.2021 р. у справі

№ 904/3325/20, в якій до принципів, які характерні для банкрутства можна віднести: процесуальний плюралізм; оптимальне дотримання приватно-правових та публічно-правових інтересів; принцип загального, пропорційного та співрозмірного до черговості задоволення вимог кредиторів; принцип єдиного правового захисту інтересів кредиторів в межах процедур банкрутства; принцип належності та повноти дій ліквідатора під час здійснення ним ліквідаційної процедури; принцип судового контролю у процедурах банкрутства щодо повноти на належності дій учасників провадження у справі про банкрутство, що зобов'язує суд з достатньою повнотою встановити об'єктивні обставини правовідносин сторін по множинних предметах спорів, які виникають у процедурах банкрутства і [5, п. 120–122]. Зрозуміло, що крім вищезазначених принципів у процедурі банкрутства застосовуються принципи визначені у процесуальному законодавстві.

Якщо аналізувати принципи, які застосовуються у процедурі банкрутства інших держав, то, наприклад, в Італії основним законодавчим актом, що регулює процедури банкрутства є Закон про банкрутство (*Legge Fallimentare*), який був оновлений у 2019 році та відповідає міжнародним стандартам, зокрема директивам Європейського Союзу. До основних принципів банкрутства в Італії можна віднести:

принцип прозорості на підставі якого усі процедури банкрутства проводяться відкрито, з доступом до інформації для кредиторів, боржників та інших зацікавлених сторін;

принцип публічності, який спрямований на запобігання корупції та забезпечення довіри до судової систем, на підставі якого інформація про банкрутство публікується у спеціалізованих реєстрах та офіційних джерелах;

принцип рівноправності учасників на підставі якого усі кредитори мають однакові права на отримання задоволення своїх вимог з активів боржника. Особлива увага приділяється захисту прав міноритарних кредиторів та дотриманню прав кредиторів в межах певної групи (наприклад, забезпечені та незабезпечені);

принцип максимальної вартості активів: процедури банкрутства спрямовані на те, щоб максимізувати вартість активів боржника для задоволення вимог кредиторів. Для цього

передбачено можливість реструктуризації боргів або продажу активів через аукціони чи інші механізми;

принцип фінансового оздоровлення. Італійське законодавство надає перевагу реструктуризації боргів перед ліквідацією підприємства. Процедура «*concordato preventivo*» дозволяє боржнику укласти угоду з кредиторами про реструктуризацію боргів або часткове їх списання. Це допомагає уникнути повної ліквідації бізнесу та сприяє збереженню робочих місць та підтримці економіки;

принцип захисту інтересів усіх учасників. Законодавство Італії враховує інтереси не лише кредиторів, але й боржників, працівників та інших зацікавлених сторін. Наприклад, у разі банкрутства підприємства працівники мають право на компенсацію через фонд гарантування заробітної плати (*Fondo di Garanzia per il Lavoro*);

принцип міжнародного співробітництва. Італія є частиною Європейського Союзу, тому її законодавство враховує положення Директиви ЄС 2019/1023 про реструктуризацію та банкрутство. Крім того, Італія ратифікувала *UNCITRAL Model Law on Cross-Border Insolvency*, що дозволяє координувати процедури банкрутства з іншими країнами у разі наявності міжнародних активів;

принцип судового розгляду. Усі справи про банкрутство розглядаються спеціалізованими комерційними судами (*Tribunale delle Imprese*). Суд призначає *curatore fallimentare* (куратора банкрутства), який відповідає за управління активами боржника та проведення встановлених законодавством процедур [6].

Принципи банкрутства в Італії базуються на захисті прав учасників, прозорості процедур та прагненні до фінансового оздоровлення боржників. Італійська система є прикладом успішного поєднання національних особливостей з міжнародними стандартами. Україна може взяти за основу досвід Італії для покращення своєї системи банкрутства, зокрема в частині захисту прав кредиторів, прозорості процедур та створення механізмів фінансового оздоровлення.

В Бразилії процедура банкрутства регулюється Законом про банкрутство та реструктуризацію (*Lei de Recuperação de Empresas*

е *Falências*, № 11.101/2005). Цей закон встановлює сучасні принципи, які відповідають міжнародним стандартам, зокрема тим, що використовуються у країнах із розвинутою економікою. При розгляді справ про банкрутство використовуються такі принципи:

принцип відновлення платоспроможності (*Princípio da Preservação da Empresa*). Основна мета бразильського законодавства про банкрутство – забезпечити можливість відновлення платоспроможності боржника. Цей принцип передбачає, що особа, яка зіткнулася з фінансовими труднощами, має право на реструктуризацію боргів замість негайної ліквідації. В Бразилії існують спеціальні процедури реструктуризації (*recuperação judicial*), які дозволяють боржникам продовжувати свою діяльність під захистом суду;

принцип справедливості (*Princípio da Igualdade*) підкреслює, що всі кредитори мають право на рівне ставлення під час процедури банкрутства. Однак закон передбачає категорії кредиторів (наприклад, працівники, державні органи, забезпечені кредитори), які мають пріоритет у задоволенні своїх вимог. Крім того, цей принцип також передбачає захист прав міноритарних кредиторів, які часто є найбільш вразливими у процесі банкрутства;

принцип прозорості (*Princípio da Transparência*) спрямований на надання доступу до інформації всім зацікавленим учасникам, що включає оприлюднення інформації про фінансовий стан боржника, плани реструктуризації та результати аудиторських перевірок. Прозорість також забезпечується через судовий нагляд та участь кредиторів у прийнятті ключових рішень;

принцип ефективності (*Princípio da Eficiência*). Бразильське законодавство націлене на швидке та ефективне вирішення справ про банкрутство, що включає скорочення бюрократичних процедур та забезпечення оперативного розгляду справ у судах. Для цього створено спеціалізовані суди, які займаються виключно справами про банкрутство та реструктуризацію;

принцип захисту соціальних інтересів (*Princípio da Proteção Social*). У Бразилії велика увага приділяється захисту прав працівників під час процедури банкрутства. Закон гарантує,

що виплати заробітної плати та інших соціальних виплат мають пріоритет перед іншими вимогами кредиторів. Цей принцип також передбачає захист інтересів суспільства, зокрема у випадках банкрутства великих компаній, які мають значний вплив на економіку;

принцип судового контролю (*Princípio do Controle Judicial*), означає, що всі процедури банкрутства та реструктуризації здійснюються під наглядом суду. Судовий контроль забезпечує дотримання законності та захищає права всіх учасників процесу;

принцип забезпечення прав кредиторів (*Princípio da Proteção dos Credores*). Закон гарантує, що кредитори мають право брати участь у процесі прийняття рішень, зокрема щодо планів реструктуризації. Кредитори також мають право оскаржувати рішення, які порушують їх інтереси. Закон передбачає механізми забезпечення вимог кредиторів, зокрема через продаж активів боржника;

принцип попередження банкрутства (*Princípio da Prevenção*). Бразильське законодавство передбачає механізми, спрямовані на запобігання банкрутству, зокрема через раннє виявлення фінансових труднощів та надання можливості для реструктуризації боргів до настання кризової ситуації;

принцип міжнародної гармонізації (*Princípio da Harmonização Internacional*). Бразильське законодавство враховує міжнародний досвід у сфері банкрутства, зокрема рекомендації Міжнародного валютного фонду та Всесвітнього банку. Це дозволяє країні ефективно вирішувати питання, пов'язані з транснаціональними банкрутствами [7].

Бразильська система банкрутства базується на сучасних принципах, які поєднують захист прав кредиторів, інтересів боржників та суспільства. Досвід Бразилії може бути корисним для України, зокрема щодо попередження банкрутства, захисту соціальних інтересів та забезпечення ефективного судового контролю.

У Китаї інститут банкрутства регулюється Законом про банкрутство Китайської Народної Республіки (*Enterprise Bankruptcy Law of the People's Republic of China*), який набрав чинності у 2007 році. Цей закон встановлює сучасні принципи, що відповідають міжнародним стандартам, але з урахуванням національних

особливостей китайської економіки. До основних принципів, які застосовуються при розгляді справ про банкрутство у Китаї можна віднести наступні:

принцип фінансового оздоровлення. Китайське законодавство надає пріоритет реорганізації боржника, щоб уникнути ліквідації. Це відповідає державній політиці підтримки економічного розвитку та стабільності;

принцип державного контролю та втручання. Китайський уряд може втручатися у процес банкрутства стратегічно важливих підприємств, щоб запобігти економічним ризикам або соціальним потрясінням. Наприклад, державні органи можуть впливати на рішення суду або запропонувати альтернативні шляхи реструктуризації;

принцип судової участі означає, що всі справи про банкрутство в Китаї розглядаються спеціалізованими народними судами (People's Courts), суд активно приймає участь у розгляді справ, призначає адміністратора банкрутства (Bankruptcy Administrator), який відповідає за управління активами боржника, проведення переговорів з кредиторами та реалізацію процедур;

принцип прозорості. Всі процедури банкрутства проводяться відкрито, інформація про них доступна для учасників процесу. У 2016 році було запроваджено Національну платформу інформації про банкрутство (National Enterprise Bankruptcy Information Platform), яка забезпечує доступ до даних про всі справи про банкрутство. Крім того, активно впроваджуються цифрові технології для підвищення ефективності процедур банкрутства. Наприклад, онлайн-аукціони активів стають стандартною практикою;

принцип запобігання зловживанням банкрутством. Влада КНР активно бореться із фіктивними банкрутствами та маніпуляціями, що можуть використовуватися для ухилення від боргів або незаконного виведення активів [8].

Китайська система є прикладом того, як традиційні правові принципи поєднуються із сучасними економічними реаліями. Україна може взяти за основу досвід КНР, зокрема в частині застосування цифрових технологій та захисту соціальних інтересів.

Австралія має добре розвинену та сучасну систему регулювання банкрутства, яка спря-

мована на захист прав учасників процесу, забезпечення ефективного управління активами боржника та підтримку економічної стабільності. Основними законодавчими актами є Закон про банкрутство (Bankruptcy Act 1966) для фізичних осіб та Закон про корпорації (Corporations Act 2001) для юридичних осіб. До основних принципів, які застосовуються при розгляді справ про банкрутство у Австралії відносять:

принцип прозорості, який означає, що всі процедури банкрутства проводяться відкрито, з доступом до інформації для учасників процесу. Інформація про банкрутство публікується у реєстрах, таких як Australian Financial Security Authority (AFSA), що дозволяє кредиторам та іншим зацікавленим сторонам слідкувати за ходом справи;

принцип рівноправності: кредитори мають однакові права на отримання задоволення своїх вимог з активів боржника, незважаючи на те, що вони поділяються на класи (наприклад, забезпечені, незабезпечені, привілейовані), кожен клас має право голосу при прийнятті рішень;

принцип ліквідації для справедливого розподілу активів (Orderly and Equitable Distribution of Assets). Активи боржника розподіляються серед кредиторів відповідно до визначеної законом черговості, забезпечуючи справедливість та ефективність [9];

принцип реабілітації боржника (Debtor Rehabilitation). Заохочується використання альтернатив банкрутству, наприклад, угоди про борг (Debt Agreements) або особистих угод про неплатоспроможність (Personal Insolvency Agreements), які дозволяють боржнику домогтися про реструктуризацію боргу [10].

Австралійська система є прикладом того, як сучасні правові принципи поєднуються з інноваційними технологіями та міжнародними стандартами. Україна може взяти за основу досвід Австралії, зокрема в частині застосування цифрових технологій та захисту соціальних інтересів.

Отже, з метою покращення процедури банкрутства в Україні, на підставі зробленого аналізу, в тому числі законодавства щодо банкрутства в інших державах, слід запровадити наступні принципи:

принцип «другого шансу», метою якого є спрощення умов застосування процедури банкрутства, щоб особи, які потрапили у скрутне фінансове становище, могли швидше розпочати нове життя, як це діє, наприклад, у США та Австралії;

принцип превентивного банкрутства. Запровадити механізми раннього попередження фінансових труднощів, щоб боржники могли уникнути банкрутства через ефективну реструктуризацію боргів. Наприклад, у Німеччині діють спеціальні «плани санації», які допомагають боржниками відновити фінансову стабільність до початку процедури банкрутства;

принцип пріоритету реструктуризації над ліквідацією. Більшість українських банкрутств закінчуються ліквідацією підприємств. Варто створити стимули для реструктуризації, щоб боржники мали більше шансів на відновлення, як це практикується у США;

принцип ефективного судового контролю та прискорених процедур спрямований на впровадження спрощених процедур та їх пришвидшення з метою запобігання затягуванню справ, а також використання цифрових технологій та електронного документообігу для скорочення часу розгляду справ. Таке запровадження можна зробити за досвідом КНР;

принцип захисту прав працівників. Визначення чітких механізмів виплати зарплат та компенсацій працівникам підприємств, що банкрутують. В Австралії, наприклад, існує спеціальний державний фонд для захисту

зарплат працівників у випадку банкрутства компанії;

принцип гнучкості та адаптивності законодавства: регулярний перегляд процедур банкрутства відповідно до змін у світовій практиці та економічній ситуації в країні.

Запровадження таких принципів визначать подальший розвиток принципу верховенства права та забезпечать стабільність судової системи в цілому [11, с. 82–86]. Вони спрямовані на підвищення якості правосуддя, ефективності процедури банкрутства та ухвалення справедливого рішення.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що принципи банкрутства грають ключову роль у формуванні ефективної системи врегулювання неплатоспроможності. Українська система банкрутства потребує вдосконалення з урахуванням міжнародного досвіду, що дозволить підвищити рівень її ефективності та відповідності сучасним викликам економіки. Українське законодавство повинно включати чіткий перелік принципів банкрутства, що дозволить посилити правову визначеність та передбачуваність процедур для всіх учасників процесу.

Таким чином, подальші наукові дослідження та законодавчі ініціативи мають бути спрямовані на адаптацію національної системи банкрутства до міжнародних стандартів, що сприятиме економічному зростанню, захисту інтересів бізнесу та підвищенню інвестиційної привабливості України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
2. Скаун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. Київ : Алерта, 2021. 528 с.
3. Ніколенко Л.М. Поняття та функції принципів господарського процесуального права. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 4. С. 118–121.
4. Актуальні проблеми господарського права : навч. посіб. / за ред. В. С. Щербини. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 528 с.
5. Окрема думка судді Верховного Суду Банасько О. О. від 15.04.2021 у справі № 904/3325/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97770839>
6. Legge Fallimentare. 12/01/2019 № 14, GU 14/02/2019. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/10/30/legge-fallimentare>
7. Lei de Recuperação de Empresas e Falências, № 11.101/2005. URL: https://www.planalto.gov.br/ccivil_03/_ato2004-2006/2005/lei/111101.htm
8. Enterprise Bankruptcy Law of the People's Republic of China, adopted at the 23rd Meeting of the Standing Committee of the Tenth National People's Congress of the People's Republic of China on August 27, 2006, is hereby promulgated and shall go into effect as of June 1, 2007. URL: https://english.www.gov.cn/services/doingbusiness/202102/24/content_WS6035f009c6d0719374af97ad.html

9. Bankruptcy Act 1966. *Commonwealth Consolidated Acts*. URL: https://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdb/au/legis/cth/consol_act/ba1966142/

10. Corporations Act 2001. *Commonwealth Consolidated Acts*. URL: https://www5.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/ca2001172/

11. Ніколенко Л.М. Визначення принципу верховенства права в господарському судочинстві. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 1 (78). С. 82–86.